

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-199>

УДК 631.16:338.242.2

ФОРМУВАННЯ ЗАСАД УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ СТІЙКІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

FORMATION OF THE PRINCIPLES OF MANAGEMENT OF THE ECONOMIC SUSTAINABILITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Кібкало Ірина Володимирівна
аспірант,
Державний біотехнологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8336-8682>

Kibkalo Iryna
State Biotechnological University

Стаття є дослідженням проблематики економічної стійкості сільськогосподарських підприємств на основі загального аналізу тенденцій розвитку галузі в цілому, складових витратної і доходної частини господарювання, аналізу стану ринку та впливу основних факторів зовнішнього середовища на можливості забезпечення економічної стійкості підприємства. Проведений аналіз загальних тенденцій в галузі та аналіз теоретичних підходів щодо проблематики забезпечення економічної стійкості сільськогосподарських підприємств дозволив зазначити що, характеристика економічної стійкості не може обмежуватися лише розрахунком економічних показників діяльності підприємства. Також в дослідженні визначено, що застосування підходів оцінки конкурентоспроможності галузі дає можливість сільськогосподарським підприємствам більш ефективно організувати свою діяльність.

Ключові слова: економічна стійкість, витрати, доходи, сільськогосподарські підприємства, стан ринку, зовнішнє середовище.

The article is a study of the problems of economic sustainability of agricultural enterprises based on a general analysis of the development trends of the industry as a whole, the components of the cost and revenue side of management, an analysis of the market situation and the influence of the main factors of the external environment on the possibilities of ensuring the economic sustainability of the enterprise. At the present stage, Ukrainian agricultural enterprises have found themselves in a rather difficult situation. Despite the fact that the demand for agricultural products from Ukraine in the world is quite high, agricultural enterprises themselves are constantly faced with problems that complicate the management process. The analysis of general trends in the industry and the analysis of theoretical approaches to the problems of ensuring the economic sustainability of agricultural enterprises allowed us to note that the characteristics of economic sustainability cannot be limited only to the calculation of economic indicators of the enterprise's activity. The characteristics of economic sustainability cannot be limited only to the calculation of economic indicators of the enterprise's activity, because it is influenced by quite a lot of external factors, thereby causing risks that can lead to unprofitability of the operation of the enterprise, which, based on economic calculations, should be economically sustainable. Analysis and assessment of the main components of the industry's competitiveness will give agricultural enterprises the opportunity not to be managed in the process of their activities, but to manage both suppliers and consumers themselves, as well as enter into alliances with their competitors to obtain a higher level of economic benefits. Constant monitoring of the state of the sales market will allow agricultural enterprises to review their strategies in the market and change them to obtain the most attractive economic indicators. Prospects for further research in this direction are the development of mechanisms for applying the main tools for ensuring the economic sustainability of agricultural enterprises.

Keywords: economic sustainability, costs, income, agricultural enterprises, market condition, external environment.

Постановка проблеми. На сучасному етапі українські сільськогосподарські підприємства опинилися в досить скрутному ста-

новищі. Не дивлячись на те, що попит на сільськогосподарську продукцію з України в світі достатньо високий, самі сільськогоспо-

дарські підприємства постійно стикаються з проблемами, що ускладнюють процес господарювання. Так до типових факторів, таких як кліматичні та економічні, додаються фактори пов'язані з воєнною агресією. Внаслідок їх впливу дуже багато сільськогосподарських підприємств втратили не лише сільськогосподарські угіддя та обладнання, але й працівників. Наразі сільське господарство вимушено пристосовуватися до змін постачальників добрив та хімікатів, умов логістичних маршрутів, особливостей використання певних засобів, змін пов'язаних з набором та навчанням персоналу. В цілому, з точки зору економічної стабільності можна було б застосувати класичний підхід із співвідношенням витрат та доходів від діяльності сільськогосподарських підприємств, проте наразі виявилось, що це проблема набагато ширшого розуміння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що окремі науковці розглядають різні поняття стійкості. Так дослідники в галузі фінансів такі як П. Т. Саблук [6] та Ловінська І. Г. [2] розглядають та беруть за основу стійкості саме фінансові показники. Такі ж дослідники як П. І. Гайдуцький [7] та Т. І. Олійник [3] здійснюють спроби комплексної оцінки саме економічної стійкості сільськогосподарських підприємств, що залежить як від виробничо-організаційних факторів внутрішнього середовища, так і від загального стану ринку. Юрчишин В. В. [8] у своїх дослідженнях приділяє увагу саме впливу інституційних засад на тенденції забезпечення економічної стійкості сільськогосподарських підприємств.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В цілому можна зазначити, що наявні дослідження в даній сфері досить широко розкривають проблематику фінансової стійкості, навіть приводять певні інструменти для забезпечення оптимальних результатів в процесі діяльності. Дослідження ж проблематики економічної стійкості зводяться до розрахункових показників конкретного підприємства, проте не дають можливості враховувати ринкові галузеві фактори.

Метою дослідження є на основі аналітичних даних та узагальненого аналізу тенденцій розвитку галузі обґрунтувати основні положення ефективного управління економічною стійкістю сільськогосподарських підприємств.

Об'єкт дослідження виступає економічна стійкість сільськогосподарських підприємств.

Предмет дослідження – інструменти та методи управління економічною стійкістю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи засади управління економічною стійкістю сільськогосподарських підприємств на першому етапі необхідно проаналізувати типи економічної стійкості та визначити основні інструменти впливу на них. Типи економічної стійкості можна розглядати в контексті можливості подальшого функціонування сільськогосподарського підприємства. Тут виділяють такі типи стійкості як [9]:

- абсолютна, що характеризує можливість максимального використання наявних ресурсів за умов їх збалансованості сучасними інноваційними технологіями сільськогосподарського виробництва;

- нормальна, характеризує можливість функціонування підприємства за наявних в нього обсягів ресурсів існуючими виробничими технологіями;

- кризова, характеризується нестачею певних ресурсів, їх розбалансованістю на неможливість ефективного поєднання технологій в процесі виробництва;

- критична, дозволяє сільськогосподарському підприємству здійснювати лише окремі виробничі процеси.

Наразі можна зазначити, що відповідно до даних Державної служби статистики України такий загальний баланс економічної стійкості сільськогосподарських підприємств може бути представлений на рис. 1.

Зараз вже можна говорити про уповільнення темпів зменшення обсягів виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами.

Відповідно, всі наведені типи економічної стійкості характеризуються можливістю отримання різного рівня прибутку і ефективності організаційно-виробничої діяльності. Проте, будь-яке підприємство функціонує не лише у внутрішньому середовищі, де в принципі за умов грамотного керівництва існують різні можливості оптимізації матеріально ресурсної та виробничої бази, починаючи від скорочення витрат й виходу у зону беззбитковості, до збільшення обсягів виробництва шляхом диверсифікації напрямів виробничої діяльності.

В цілому, згідно статистичних даних виділено групу факторів, що стримують сільськогосподарську діяльність. До них належать: непостійний попит, погодні умови, нестача робочої сили, нестача матеріалів та устаткування, фінансові обмеження, інші фактори. Динаміка впливу цих факторів представлена на рис. 2. При чому, тут можна зазначити, що є певний відсоток сільськогосподарських

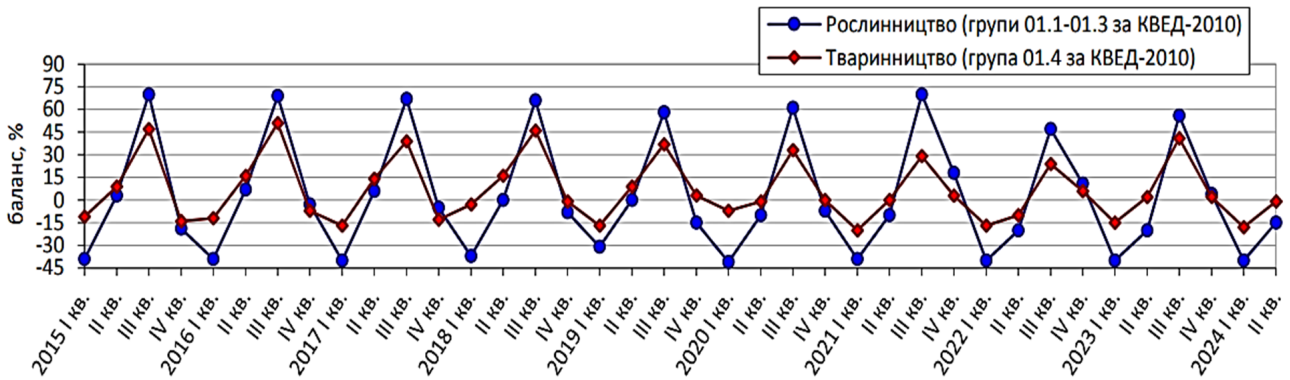

Рис. 1. Очікувані зміни обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в період 2015–2024 років

Джерело: за даними Держстату України: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2024/fin/rp/selo/sg_11kv_2024_u.pdf

підприємств, які вважають що їх виробничо-господарську діяльність нічого не стримує, а отже вони ведуть успішне функціонування і така доля коливається від 20 до 40%.

Проте зростає кількість підприємств, що активно відчувають нестачу робочої сили, більш докладно це можна дослідити на графіку рис. 3.

Якщо аналізувати прибутковість сільськогосподарських підприємств, то необхідно зазначити, що на сучасному етапі спостерігається зростання цін на сільськогосподарську продукцію, рис. 4, що має позитивно вплинути на формування доходів підприємств.

Наразі в Україні існує значна кількість підприємств, які опановують нові сільськогосподарські культури або нові технології сільськогосподарського виробництва. Проте, виходячи з особливостей сільськогосподарської діяльності окремої уваги в діяльності підприємств необхідно приділити такому показнику як урожайність. Як раз зміна технологій та агрохімікатів нажаль призводить до зниження урожайності сільськогосподарських угідь, що безпосередньо впливає на обсяги виробництва, а отже й на рівень отриманих доходів. Однак, сучасні технології дозволяють поєднувати вирощування різних видів сіль-

Рис. 2. Динаміка впливу факторів, що стримують сільськогосподарську діяльність

Джерело: за даними Держстату України: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2024/fin/rp/selo/sg_11kv_2024_u.pdf

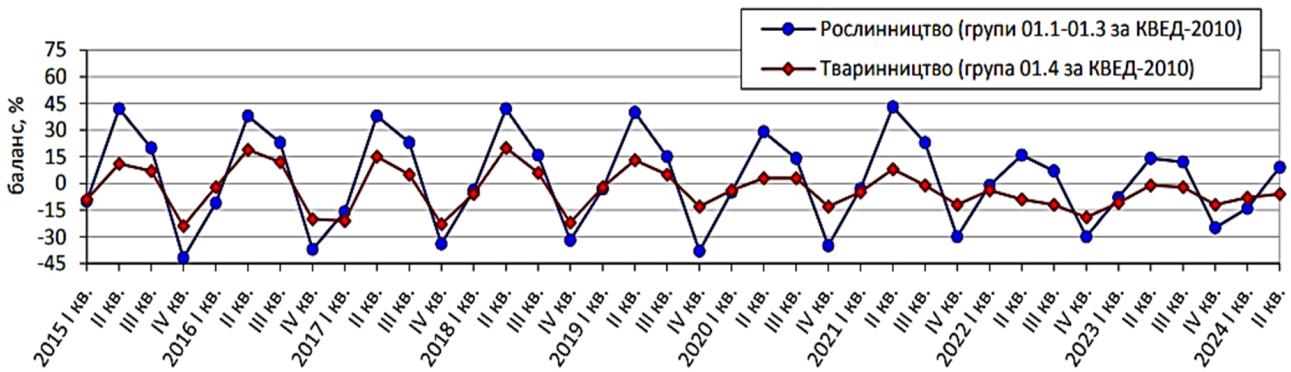

Рис. 3. Очікувані зміни кількості працівників на сільськогосподарських підприємствах

Джерело: за даними Держстату України: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2024/fin/rp/selo/sg_11kv_2024_u.pdf

ськогогосподарської продукції та підвищувати їх врожайність саме через сполучення вирощування дружніх культур, а також можливість застосування з метою внесення добрив чи боротьби з шкідниками певні види сільськогосподарських культур.

В цілому динаміку зміни посівної площі сільськогосподарських культур можна проаналізувати на рис. 5. З рис. 5 видно, що кількість зменшення посівних площ сільськогосподарських культур зменшується пропорційно, без будь-яких коливань за видами культур.

Отже, крім управління внутрішнім середовищем компанії, для формування економічної стійкості доцільно розглядати й фактори зовнішнього середовища. На першому етапі увагу необхідно приділити факторам прямого впливу, як то: постачальники, конкуренти, держава, споживачі.

Зрозуміло, що з точки зору економічної стійкості найбільшу загрозу для підприємств у будь-якій галузі складають конкуренти. Проте, якщо розглядати загальний структурний стан галузі, то необхідно зазначити, що загальна кількість діючих підприємств у галузі сільського, лісового та рибного господарства у 2022 р. зменшилася майже на третину (-31,4 %) з 51,8 тис. до 35,6 тис., рис. 6.

Для галузі це найбільше зниження з 2012 р., що при цьому перевищує відповідний показник по економіці в цілому (-29,6 %). Кількість фізичних осіб-підприємців у галузі зменшилась на 11,3 %.

За видами сільського господарювання можна спостерігати наступні показники в динаміці для галузі в цілому, рис. 7.

Тобто для рослинництва це спад на (-31,2 %), для багаторічних культур – на

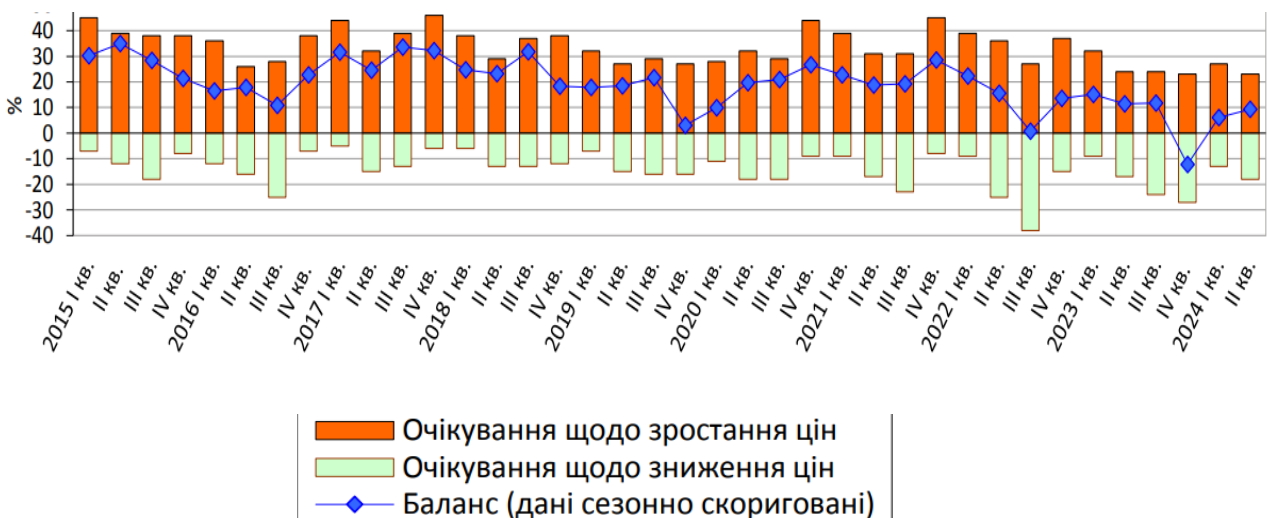

Рис. 4. Очікувані зміни цін на продукцію сільськогосподарських підприємств

Джерело: за даними Держстату України: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2024/fin/rp/selo/sg_11kv_2024_u.pdf

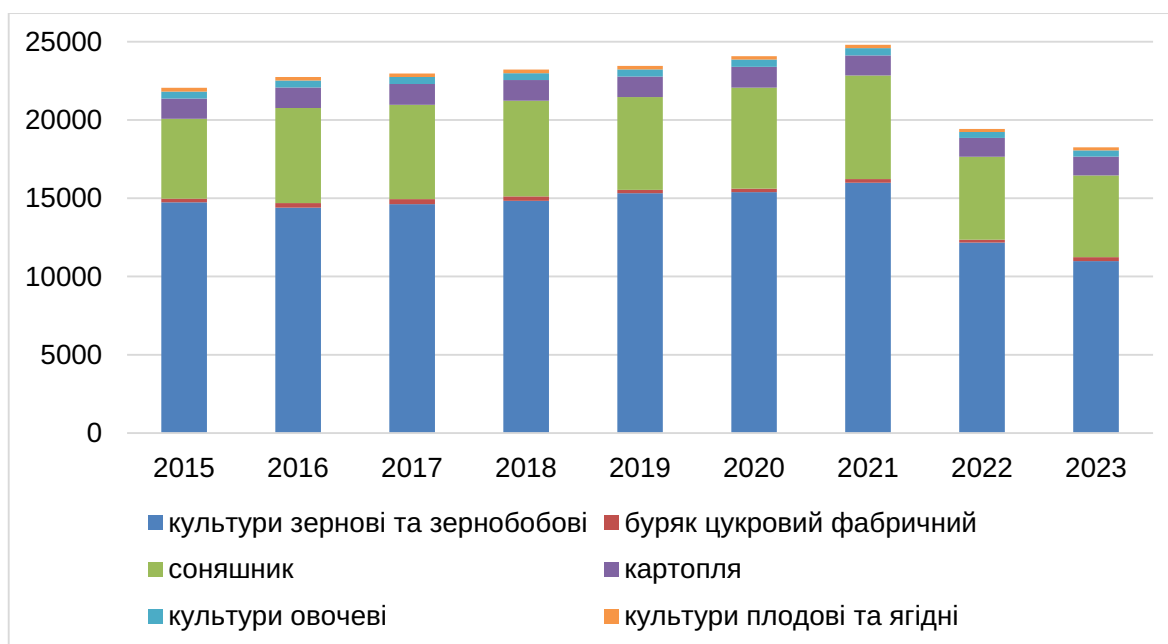

Рис. 5. Динаміка посівної площі сільськогосподарських культур, тис. га

Джерело: за даними Держстату України: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

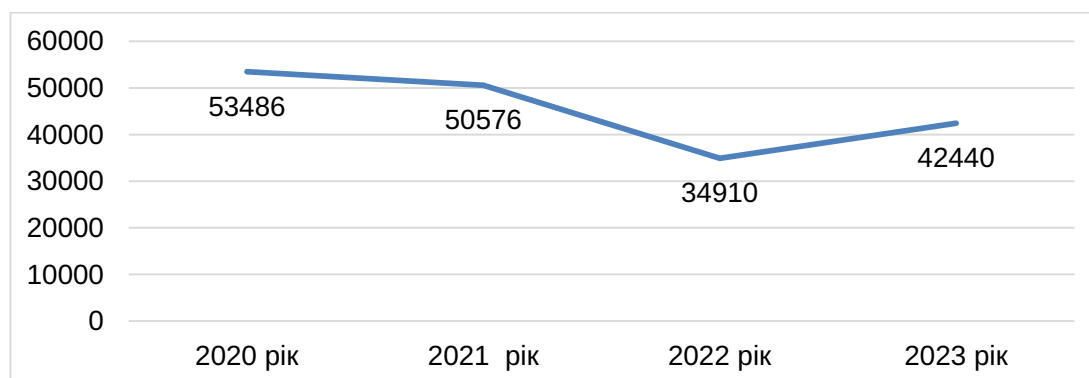

Рис. 6. Динаміка кількості сільськогосподарських підприємств, од.

Джерело: за даними Держстату України: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

(-31,1%), для тваринництва – на (-28,9%), для допоміжної та післяурожайної діяльності – на (-32,8%). При цьому кількість підприємств, що займалася змішаним сільським господарством постраждала найбільше, їх кількість зменшилась з 988 до 616 одиниць, тобто на (-37,7%) [5].

Стосовно змін підприємств за розмірами, то тут динаміку можна представити на рис. 8.

Тобто в цілому по галузі доцільніше говорити не про конкурентоспроможність, а про процеси кооперації для того аби мати можливість утриматися в стійкому економічному стані не лише великим сільськогосподарським корпораціям, алей й малим підприємствам і приватним фермерським господар-

ствам. При цьому необхідно зазначити, що кінцевий ринок у всіх вищезазначених підприємств ідентичний і з проблемами виходу на міжнародний ринок вони стикаються також з ідентичними, проте великі підприємства в змозі покрити витрати функціонування на таких ринках, тоді як всі інші втрачають значну частку свого доходу.

Таким чином, можна сказати, що великі підприємства виграють саме за показниками загальних витрат, які вони мають змогу розподіляти на весь загальний обсяг кінцевої продукції.

Однак, для середніх, малих та фермерських підприємств доступні такі функції, як пропозиція на ринку унікального продукту,

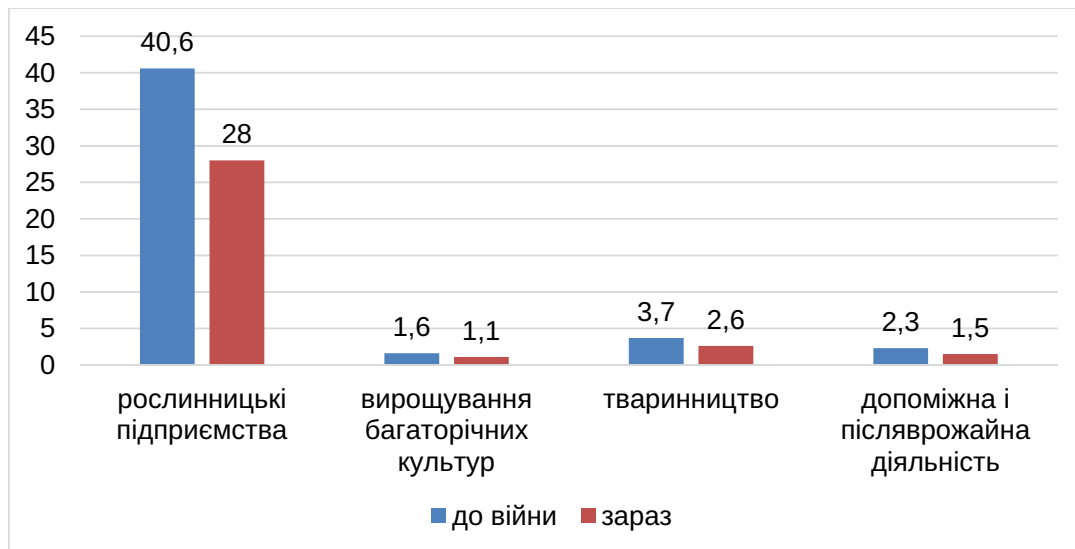

Рис. 7. Динаміка зміни кількості підприємств за видами діяльності

Джерело: за даними: [5]

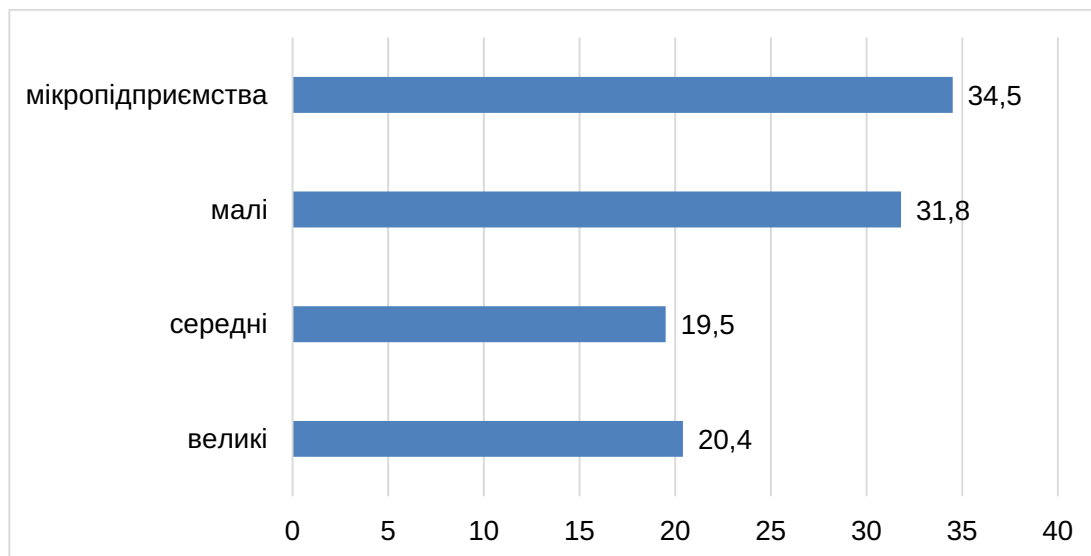

Рис. 8. Зміна кількості сільськогосподарських підприємств за розмірами, %

Джерело: за даними [1]

якого не мають конкуренти і який може забезпечити високий рівень ціноутворення, чим відразу підвищить доходи і компенсує втрачені обсяги на традиційних продуктах.

Окремо необхідно зазначити для можливості при взаємодії з постачальниками. Як правило, сільськогосподарські підприємства стикаються з проблемами закупівлі на початку сезону сільськогосподарських робіт, коли вони планують отримати всі необхідні ресурси для забезпечення повного циклу своєї господарської діяльності, а це від закупівлі посівного матеріалу, добрив, агрохіміка-

тів, і при необхідності засобів для прикінцевої обробки. Тобто всі ці витрати за часовими межами припадають на післязимовий період, коли всі прибутки отримані ще в минулому році, а витрати плануються на урожай майбутнього періоду. Тут підходимо до такого актуального питання як нестабільність загального економічного стану, коли здійснені витрати не співвідносні з очікуваними отриманими доходами взагалі, а сама діяльність вже починається із збиткових показників. На цьому для сільськогосподарських підприємств доцільно скласти перелік можливих і альтернативних

постачальників, які можуть не лише запропонувати більш цікаву ціну, але й змінити умови постачання відповідно до зміни факторів зовнішнього середовища, або ж запропонувати більш оптимальний логістичний маршрут. Таким чином сільськогосподарські підприємства не потраплятимуть у пастку залежності від цінової політики постачальника.

Наступним важливим елементом економічної стійкості є інноваційні технології, починаючи від нового сільськогосподарського обладнання, за умов що воно має можливість окупності, та нових видів сільськогосподарських культур, і закінчуючи інноваційними способами та методами посіву, обробки та збирання врожаю за умов що всі дані заходи дозволять підприємству знизити свою витратну частину або ж отримати надприбуток на своєму відомому ринку. Це можуть бути й застосування дронів для обробки великих ділянок, використання роботизованої техніки боротьби з бур'янами або внесення добрив. Тим більше, що такі операції, це як правило робота з хімікатами, а отже шкідлива для людини.

Підходячи до питання ринку, необхідно зазначити, що для сільськогосподарського підприємства дуже важливим є питання розуміння власного ринку, можливостей його сегментації. Як правило дрібний покупець не вимагає значної знижки при купівлі продукції. Покупці, що закупають більшу частину продукції підприємства і мають можливість швидко і без додаткових інвестицій замінити постачальника, володіють сильною переговорною позицією і можуть отримати частину маржі компанії, вимагаючи зниження цін. Якщо у фірми багато покупців, кожен з яких купує невелику частку випуску, то переговорна сила покупців низька. Для того аби знизити рівень

ризиків при функціонуванні на ринку сільгосп-підприємствам доцільно використовувати різні стратегії для різних сегментів ринку і достатньо швидко реагувати на зміни настрої на власних сегментах, тоді вони отримають можливість максимізації прибутків.

Висновки. Проведені дослідження загальних тенденцій в галузі та аналіз теоретичних підходів щодо проблематики забезпечення економічної стійкості сільськогосподарських підприємств дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, характеристика економічної стійкості не може обмежуватися лише розрахунком економічних показників діяльності підприємства, адже на неї впливає досить багато факторів зовнішнього середовища, викликаючи тим самим ризики, що можуть привести до збитковості функціонування підприємства, яке на основі економічних розрахунків мало б бути економічно стійким.

По-друге аналіз та оцінка основних складових конкурентоспроможності галузі дадуть сільськогосподарським підприємствам можливість не бути керованими в процесі своєї діяльності, а самим керувати як постачальниками, так і споживачами, а також вступати у альянси з своїми конкурентами для отримання вищого рівня господарських вигод.

По-третє, постійний моніторинг стану ринку збуту дасть можливість сільськогосподарським підприємствами переглядати свої стратегії на ринку та змінювати їх для отримання найбільш привабливих економічних показників.

Перспективами подальших досліджень в цьому напрямку є розробка механізмів застосування основних інструментів забезпечення економічної стійкості сільськогосподарських підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Березень 2023 р. URL: https://kse.ua/wpcontent/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report.pdf (дата звернення: 26.11.2024)
2. Ловінська І.Г. Фінансова стійкість організації як індикатор економічного потенціалу. *Фінанси, облік і аудит*, 2014. № 1. С. 252–259.
3. Олійник Т., Коноплянко Д. Методичні аспекти формування стратегічного розвитку підприємств в умовах кризи. *Економіка та суспільство*, 2023/7/25, с. 53.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.11.2024)
5. Пріоритети розвитку реального сектора в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України : аналіт. доп. / [О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан та ін.] ; за загальн. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2024. 104 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/ad_realsektor-2023.pdf (дата звернення: 26.11.2024)

6. Саблук П., Проданчук М., Шевчук Н. Удосконалення оцінювання ефективності управлінської системи на основі інтегрованої звітності. *Облік і фінанси*. 2022. № 2. С. 33–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2022_2_6. (дата звернення 26.11.2024)
7. Теоретичні аспекти формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. В. Андрійчук, Р. Безус, П. Гайдуцький, та ін. Новітні підходи до забезпечення економічної стабільності, 2024/6/14. С. 47.
8. Юрчишин В. В. Фундаментальні дослідження інноваційних проблем розвитку агропродовольчого сектору економіки. *Економіка України*. 2014. № 2. С. 94–96.

REFERENCES:

1. Zvit pro pryami zbytky infrastruktury vid ruynuvan' vnaslidok viys'kovoyi ahresiyi rosiyi proty Ukrayiny za rik vid pochatku povnomasshtabnoho vtornnennya. Berezhen' 2023 r. URL: https://kse.ua/wpcontent/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report.pdf (access date 26.11.2024)
2. Lovins'ka I. H. (2014) Finansova stiykist' orhanizatsiyi yak indykator ekonomichnoho potentsialu. *Finansy, oblik i audyt*, no. 1. pp. 252–259.
3. Oliynyk T., Konoplyanko D. (2023) Metodychni aspekty formuvannya stratehichnoho rozvytku pidpryyemstv v umovakh kryzy. *Ekonomika ta suspil'stvo*, no. 7/25, p. 53
4. Ofitsiyyny sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (access date 26.11.2024)
5. Priorytety rozvytku real'noho sektora v umovakh viyny ta povoyennoho vidnovlennya ekonomiky Ukrayiny : analit. dop. / [O. V. Sobkevych, A. V. Shevchenko, V. M. Rusan ta in.] ; za zahal'n. red. YA. A. Zhalila. Kyiv : NISD, 2024. 104 p. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/ad_realsektor-2023.pdf (access date 26.11.2024)
6. Sabluk P., Prodanchuk M., Shevchuk N. (2022) Udoshkonalennya otsynuyuvannya efektyvnosti upravlins'koyi systemy na osnovi intehrovanoyi zvitnosti. *Oblik i finansy*, no. 2, pp. 33–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2022_2_6. (access date 26.11.2024)
7. Teoretychni aspekty formuvannya konkurentospromozhnosti sil'skohospodars'kykh pidpryyemstv. V. Andriyuchuk, R. Bezus, P. Hayduts'kyi ta in. Novitni pidkhody do zabezpechennya ekonomichnoyi stabil'nosti, 2024/6/14. p. 47
8. Yurchyshyn V. V. (2014) Fundamental'ni doslidzhennya innovatsiynykh problem rozvytku ahroprodovol'choho sektoru ekonomiky. *Ekonomika Ukrayiny*, no. 2, pp. 94–96.